אוֹצִיא דַּם שְׁרָצִים — שֶׁאֵין בָּהֶם טוּמְאָה חֲמוּרָה, אוֹצִיא דַּם בֵּיצִים — שֶׁאֵין מִין בָּשָׂר, דַּם דָּגִים דַּם חֲגָבִים — שֶׁכּוּלּוֹ הֶיתֵּר. [א]"לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה" — אִי מָה עוֹף שֶׁאֵין בָּהּ כִּלְאַיִם, אַף בְּהֵמָה שֶׁאֵין בָּהּ כִּלְאַיִם! תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלַבְּהֵמָה"; אִי מָה בְּהֵמָה שֶׁאֵינָהּ בְּאֵם עַל הַבָּנִים, אַף עוֹף שֶׁאֵינוֹ בְּאֵם עַל הַבָּנִים! תַּלְמוּד לוֹמַר: "לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה". וְאֵימָא: "כָּל דָּם" — כְּלָל, "עוֹף וּבְהֵמָה" — פְּרָט, [ב]כְּלָל וּפְרָט — אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, עוֹף וּבְהֵמָה אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לָא! —"נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל כָּל דָּם" — חָזַר וְכָלַל, [ג]כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל — אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. —[ד]וְהָא לָא דָּמֵי כְּלָלָא בַּתְרָא לִכְלָלָא קַמָּא, כְּלָלָא קַמָּא — לָאו, כְּלָלָא בַּתְרָא — כָּרֵת! —הַאי תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כְּלָלֵי וּפְרָטֵי דָּרְשִׁינַן מִן הַדִּין גַּוְונָא, וְאַף עַל גַּב דְּלָא דָּמֵי כְּלָלָא בַּתְרָא לִכְלָלָא קַמָּא.

א אָמַר מָר: כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טוּמְאָה קַלָּה וְטוּמְאָה חֲמוּרָה, וְיֵשׁ בָּהּ אִיסּוּר וְהֶיתֵּר וְיֵשׁ בָּהֶן מִין בָּשָׂר, אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טוּמְאָה קַלָּה וְטוּמְאָה חֲמוּרָה וכו'. [ה]"אַף כָּל" דְּקָתָנֵי לְאִיתוּיֵי מַאי? [ו]אֲמַר רַב אַדָּא בַּר אָבִין: לְאָתוּיֵי דָּמוֹ שֶׁל כּוֹי. מַאי קָסָבַר? אִי קָסָבַר: כּוֹי סְפֵיקָא הוּא, אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמֵיסַר סְפֵיקָא? אֶלָּא קָסָבַר: [ז]כּוֹי בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא. אַשְׁכַּחַן דָּמוֹ, חֶלְבּוֹ מְנָלַן? —[ח]מִ"כָּל חֵלֶב". [ט]נִבְלָתוֹ מְנָלַן? —מִ"כָּל נְבֵלָה". [י]גִּיד הַנָּשֶׁה מְנָלַן? —בְּכַף הַיָּרֵךְ תַּלְיֵהּ רַחֲמָנָא, וְהָא אִית לֵיהּ כַּף הַיָּרֵךְ. טוּמְאָתוֹ וּשְׁחִיטָה מְנָלַן? —סְבָרָא, מִדְּלְכָל מִילֵי רַבְּיֵיהּ רַחֲמָנָא כִּבְהֵמָה, טוּמְאָתוֹ וּשְׁחִיטָתוֹ נַמִּי כִּבְהֵמָה.

ב אָמַר מָר: אוֹצִיא דַּם מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טוּמְאָה חֲמוּרָה וְאֵין בָּהֶן טוּמְאָה קַלָּה.

אוציא דם שרצים — **שאין בהם טומאה חמורה**, שאין השרצים מטמאים אדם לטמא בגדים שעליו, כמו נבלת הבהמה והעוף, **אוציא דם ביצים** — משום **שאין** הם **מין בשר**, וכן אוציא **דם דגים דם חגבים** — **שכולו היתר**, כאשר יבואר להלן (עמוד ב). ועוד דנים במה שנאמר: "כל דם לא תאכלו... **לעוף ולבהמה**" (ויקרא ז, כו), מדוע הוצרכנו לשניהם כדי ללמוד במידת "מעין הפרט"? לפי שאם היה מוזכר רק עוף הייתי אומר כך: **אי מה עוף** הוא דבר **שאין בה כלאים**, כאשר יבואר להלן (עמוד ב), **אף בהמה** — דווקא זו **שאין בה כלאים** יהא דמה אסור, ולא כל בהמה! **תלמוד לומר**: "**ולבהמה**". וכן אם היתה נזכרת רק בהמה הייתי אומר: **אי מה בהמה שאינה במצות אם על הבנים** (שילוח הקן), **אף עוף** שנאסר דמו הוא זה **שאינו במצות אם על הבנים**, וכגון עוף טמא, אבל עוף טהור דמו מותר! לכן **תלמוד לומר**: "**לעוף ולבהמה**". ומקשים: **ואימא** [ואמור] ודרוש כתוב זה באופן אחר: "**כל דם**" — הרי זה **כלל**, "**עוף ובהמה**" — **פרט**, הרי זה **כלל ופרט**, ולפי כללי מדרש ההלכה **אין בכלל אלא מה שבפרט, עוף ובהמה — אין** [כן], **מידי אחרינא** [דבר אחר] — **לא!** ומשיבים: מה שנאמר מיד אחר כך "**נפש אשר תאכל כל דם** ונכרתה" (שם כז) **חזר וכלל**, ונמצא שיש כאן **כלל ופרט וכלל**, ובמקרה זה **אי** (אין) **אתה דן אלא כעין הפרט**, וכפי ששנינו לעיל, כל שיש בו טומאה חמורה וטומאה קלה, ויש בו איסור והיתר, והוא מין בשר. ומקשים: **והא לא דמי כללא בתרא לכללא קמא** [והרי אינו דומה הכלל האחרון לכלל הראשון], **כללא קמא** [הכלל הראשון] הוא **לאו** [מצות לא תעשה] "כל דם לא תאכלו", ואילו **כללא בתרא** [הכלל האחרון] הוא **כרת!** ומשיבים: **האי תנא דבי** [תנא זה הוא מבית מדרשו] של **ר' ישמעאל**, שלשיטתו **כללי ופרטי דרשינן מן הדין גוונא** [כללים ופרטים אנו דורשים כגון זה], **ואף על גב דלא דמי כללא בתרא לכללא קמא** [ואף על פי שלא דומה הכלל האחרון לכלל הראשון].

א ומעתה מבררים את הברייתא לפרטיה. **אמר מר** [החכם]: **כלל ופרט וכלל אי** [אין] **אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש — דבר שיש בו טומאה קלה וטומאה חמורה, ויש בה איסור והיתר ויש בהן מין בשר, אף כל דבר שיש בו טומאה קלה וטומאה חמורה וכו'.** ושואלים: **"אף כל" דקתני** [שהוא שונה] **לאיתויי מאי** [להביא את מה] הוא בא? והרי הוצאנו מכלל זה בני אדם, דגים וחגבים ושרצים! **אמר רב אדא בר אבין: לאתויי** [להביא] את **דמו של כוי**, בעל חיים שהוא ספק חיה ספק בהמה. ושואלים: **מאי קסבר** [מה סבור הוא] התנא? **אי קסבר** [אם סבור הוא] **שכוי ספיקא** [ספק] **הוא**, שלא ברור לנו מהו, האם חיה או בהמה, וכי **איצטריך קרא למיסר ספיקא** [הוצרך הכתוב לאסור דבר שלנו הוא ספק]? **אלא** בהכרח **קסבר** [סבור הוא] **שכוי בריה בפני עצמו הוא**, שאינו חיה ואינו בהמה, ולכן צריך כתוב לעצמו. ואומרים: **אשכחן** [מצאנו] שיש איסור **בדמו** של כוי, **חלבו מנלן** [מנין לנו] שהוא אסור? ומשיבים: דבר זה למדים ממה שנאמר: **"כל חלב"** (שם כג). ועוד שואלים: **נבלתו מנלן** [מנין לנו] שהיא אסורה? ומשיבים: **מ"כל נבלה"** (דברים יד, כא). ושואלים: **גיד הנשה** של **כוי מנלן** [מנין לנו] שאסור? ומשיבים: **בכף הירך תליה רחמנא** [תלה אותו הכתוב], שנאמר "אשר על כף הירך" (בראשית לב, לג), **והא אית ליה** [והרי יש לו] **כף הירך**, כלומר, הירך שלו מעוגלת כמין כף. ועוד שואלים: **טומאתו** כשהוא נעשה נבילה, **ושחיטה** ששחיטה מתירה אותו באכילה, **מנלן** [מנין לנו]? ומשיבים: **סברא** [סברה היא], **מדלכל מילי רבייה רחמנא** [מכיון שלכל דבר ריבה אותו הכתוב] **כבהמה, טומאתו ושחיטתו נמי** [גם כן] **כבהמה**.

ב **אמר מר** [החכם] בברייתא: **אוציא דם מהלכי שתים** כלומר, בני אדם, **שיש בהן טומאה חמורה** (טומאת מת) **ואין בהן טומאה קלה**, טומאת אוכלים.

אוציא דם שרצים שאין בהן טומאה חמורה — שאין שרצים מטמאין אדם לטמא בגדים. **שכולו היתר** — מפרש לקמן (עמוד ב). **לעוף ולבהמה** — למה נאמרו שניהם? שהרי מאחד מהן הייתי דן כעין הפרט. **אי מה עוף כו'** — כלומר, אם לא נאמר אלא עוף הייתי אומר: מה עוף שאין בו כלאים. מפרש לקמן — כלאי הצמר, דנוצת העוף אין בהן משום כלאים. **אף בהמה שאין בצמרה כלאים** — כגון שור ועז — חייבין על דמן. אבל לא על דם צאן, שהרי בצמרן כלאים. **אף עוף שאינו באם על הבנים** — כגון עוף טמא שאינו טעון שילוח — חייבין על דמו, אבל עופות טהורין לא. **דבי רבי ישמעאל דדייני כללי ופרטי כי האי גוונא** — בשלהי "אלו טרפות" (חולין סו,א), ואף על גב דלא דמי כללא קמא לכללא בתרא. **לאתויי כוי** — וחיה לא איצטריך לרבות, דחיה בכלל בהמה, בפרק "בהמה המקשה" (חולין עא,א) כדמפרש רבי יוחנן לקמיה. **איצטריך קרא למיסר ספיקא** — בתמיה. דלמאי מדמינן ליה? אי לחיה — דמה אסור, אי לבהמה — דמה אסור! **נבלתו מנלן** — איסור אכילת נבלתו מנלן? **בכף הירך תלייה רחמנא** — דכל דאית ליה כף שקורין *פולפ"א נוהג בו גיד הנשה. והאי דאינו נוהג בעוף, בפרק "גיד הנשה" (שם צב,א) מפרש, דלא עגיל כף דידיה. **טומאתו** — שתטמא נבלתו. "צריכין מחשבה והכשר" גרסינן במסכת עוקצין.

◆

תוספות

אוציא דם שרצים שאין בהן טומאה חמורה — ואף על גב דמטמא במגע, במשא מיהא לא מטמא, ולא בגדים.

אוציא דם ביצים של עוף שאינו מין בשר — תימה לרבינו ברוך, דלא מיירי הכל בחד צד, ויש בהן איסור והיתר ודם ביצים וחגבים הוה מצי למעט שאין בהן טומאה חמורה. אלא האי פשוט יותר להם להיתר שאומר תלמודא.

כוי בריה בפני עצמה — בפרק "אותו ואת בנו" (חולין פ,א) דקתני: כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו חכמים אי מין חיה או מין בהמה היא. וההיא בריה לא הוי כמו בריה דהכא, שהרי בריה דהתם הוי או מין בהמה או מין חיה, מדקאמר: ולא הכריעו בו חכמים כו'. אבל הכא רוצה לומר: בריה בפני עצמה שאינה לא חיה ולא בהמה, דאי הוי או בהמה או חיה לא איצטריך לרבויי דמו. וכן ההיא (יומא עד,א): "כל חלב" לרבות כוי וחצי שיעור, וקאמר: כוי בריה בפני עצמה — אינו אומר שיהא ספק או חיה או בהמה, דאם כן לא צריך קרא לאסור חלבו.

עיונים

אוציא דם שרצים כלומר, אפילו שמונה שרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט—ל), המטמאים במותם אדם וכלים — אינם מטמאים אלא במגע, אבל אינם מטמאים את הנושא אותם (כשאינו נוגע בהם), כמו נבלת הבהמה. וכן כאשר הם מטמאים את האדם — אין הוא מטמא בגדים שעליו, כדין הנושא את נבלת הבהמה, או כדין מי שנבלת עוף טהור מצויה בבית הבליעה שלו (תוס' עפ"י ש"מ).

אוציא דם ביצים שאין מין בשר... דם חגבים שכולו היתר כאן (שלא כמשנה) מדובר בדם הנמצא בביצי תרנגולת, שאינם מין בשר. ומכל מקום, לגבי ביצים (שלא כדם חגבים) שנינו בברייתא שדמם אסור באכילה (חולין סד,ב). והסבירו בתוס' (שם) כי איסור זה מדרבנן הוא, גזירה משום דם העוף שהביצים באים ממנו. ובאופן אחר הסבירו שהדם שנאסר הוא הדם שעל הקשר, שהוא תחילת יצירת האפרוח, והוא מין בשר, ואף מן התורה הוא אסור.

ושאלו הראשונים: מדוע הוצרכנו לנימוק מיוחד לגבי ביצים וחגבים, ולא הסבירו גם בהם כמו לגבי שרצים, שאין בהם טומאה חמורה? (ראה בתוס'). והרא"ש תירץ שטומאה חמורה אינה שייכת אלא בבעלי חיים שיש טומאה במיתתם, וביצה אינה בעל חיים, וחגבים אינם מטמאים.

כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט שאלו ראשונים: אם למדים רק מן הפרט, מדוע הוצרכנו לכלל? ותירצו שהכלל שבתחילה מלמד שאין להוסיף על הפרט לא בקל וחומר ולא בבנין אב ולא משום צד אחר (ספר הכריתות ח"א בית חמישי, תוס' נזיר לה,ב ד"ה איכא).

לאתויי דמו של כוי אבל חיה לא הוצרכנו למעט, שחיה בכלל בהמה (רש"י עפ"י חולין עא,א).

איצטריך קרא למיסר ספיקא רש"י פירש כאן שאלה זו בהקשר המצומצם של כוי: הלוא בין כה וכה חייבים על דמו של הכוי, בין אם הוא בהמה ובין אם הוא חיה. אמנם שאלה מעין זו נתפרשה על ידי רש"י במקום אחר (מא,ב) במובן עקרוני: וכי לכך הוצרך הכתוב? והרי לפני הקדוש ברוך הוא אין ספק! והסבירו בתוס' (שם) כי אמנם יש מקרים בהם הכתוב בא ללמדנו כיצד לנהוג במקרים של ספק, כגון ספק מעשר בהמה, ואולם שם מדובר בספק הנובע ממציאות משתנה, פעמים כך ופעמים כך, אבל כאן מדובר בדבר קבוע. ואילו הרמב"ן (בחידושיו לחולין כב,ב) הסביר באופן אחר, כי "אצטריך קרא למיסר ספיקא" מובנו שאם רק כדי לפתור מצבים של ספק — אין צורך בלימוד מיוחד של הכתובים, שהרי יש לנו כללים שונים כיצד יש לנהוג במצבי ספק (ובכל אותם מקומות בהם הוצרכנו לכתוב מיוחד, הרי זה כדי ללמד מה הם הכללים הנוגעים לאותו דין מסויים).

בריה בפני עצמו כלומר, לדעתו של תנא זה אין כאן ספק, אלא מדובר ביצור שאינו לא בהמה ולא חיה, ולכן הוצרכנו לכתוב כדי לדעת מה דינו בכל דין מדיני התורה (תוס'). והעירו בתוס' כי המונח "בריה בפני עצמה" מתפרש באופן שונה במסכת חולין (פ,א), שם נאמר "בריה בפני עצמה, ולא הכריעו חכמים אם חיה הוא או בהמה", ומשמעות הדבר היא שהוא ספק. אבל הרמב"ן (יבמות פג,א) הסביר כי משמעות הדברים אחת היא, שהכוי בריה בפני עצמה הוא, אלא משום שיש בו סימני בהמה וסימני חיה, קיים ספק איזה דין בדיוק נתנה לו התורה, כבהמה לגמרי או כחיה, או להחמיר כשניהם.

והא אית ליה כף גיד הנשה הוא עצב הנמשך מאחת מן החוליות האחרונות שבשדרה בסמוך לעצם הירך (הקולית) של הבהמה. לפי רש"י הבשר המכסה את חלקה העליון של הירך סביב קרוי כף, מפני שהוא מעוגל. וכך הוא מבנה הירך של בהמות והחיות, בדומה לזה של האדם שנאמר בו "ותקע כף ירך יעקב", ובכללן הכוי. ודבר זה הוא בשונה מעוף, שאין לירכו כף, כלומר, הבשר החופה את עצם הירך אינו מעוגל, אלא שטוח (ראה חולין פט,ב).

אורח הלכה

כוי כלאים הבא מבהמה טהורה עם חיה טהורה הוא הנקרא כוי, ונסתפקו חכמים מה דינו ונתנו עליו חומרי בהמה וחומרי חיה. ולכן חלבו אסור ואין לוקים עליו, ומכסים את דמו (ואין מברכים), ונוהג בו גיד הנשה. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א הי"ג. שו"ע יו"ד סד, א, ושם סימן פ, ו. ושם סימן סה, ו. ולענין הגדרת הכוי, ראה רמב"ם ספר זמנים הלכות יום טוב פ"ג ה"א. שו"ע יו"ד כח, ג).

טומאתו הכוי חלבו מטמא כבשרו וטומאתו בספק, לפיכך אין שורפים עליו תרומה וקדשים ואין חייבים כרת על טומאתו ועל ביאת המקדש או על אכילת קדשיו. (רמב"ם ספר טהרה הלכות שאר אבות הטומאה פ"א ה"ו).

מסורת הש"ס

א. תו"כ ויקרא ז, כו. ילק"ש תורה תקה (כל הסוגיה).

ב. (הכלל) עירובין כז,ב. סוכה נ,ב. נזיר לה,א—ב. סוטה טז,א. קדושין כא,ב. כד,ב. ב"ק נד,א—ב. סב,ב, סג,א. קיז,ב. ב"מ נז,ב. שבועות ד,ב. כו,א. לז,ב. מב,ב. מג,א. זבחים ד,ב. ח,ב. מנחות כ,א. כח,ב. צא,א. חולין סו,א. סז,א. בכורות לז,א. נא,א. כריתות ו,ב. כא,א. ירושלמי מע"ש פ"א ה"ג. ירושלמי שבועות פ"ג ה"ה. תוספתא שבועות פ"א ז. מכילתא שמות יג, יג. שם כ, יג. שם כא, כד. שם כב, ח. ברייתא דרבי ישמעאל פ"א. מדרש תנאים דברים יד, כו. שמו"ר פ"ט יא. תנחומא בא סימן יב.

ג. (הכלל) עירובין כח,א. פסחים ו,ב. יומא כד,א. סוטה מו,א. קדושין כד,ב. ב"ק נד,א—ב. סד,א. סנהדרין מה,ב. זבחים ד,ב. ח,ב. מנחות כ,א. נה,ב. עח,א. חולין סו,א—ב. פח,ב. בכורות ו,א. לז,א. כריתות כא,א. נדה לג,א. ירושלמי מעשרות פ"א ה"א. שם חלה פ"ב ה"א. שם סוטה פ"ג ה"ד. פ"ט ה"ה. שם סנהדרין פ"ז ה"ט. ירושלמי שבועות פ"ג ה"ה. מכילתא שמות יב, מג. שם שמות לד. שם שמות כ, יג. שם שמות כא, כד. שם שמות כב, ח. תו"כ ברייתא דרבי ישמעאל פ"א. תו"כ ויקרא יח, ד. ספרי במדבר ה, טו. שם ו, טו. שם יח, טז. שם יט, ב. במדב"ר פ"ט לא. שם פ"י יט. תנחומא בא י. שם יב.

ד. (שאלה ותשובה זו) ב"ק סד,א. זבחים ד,ב. ח,ב. חולין סו,א. וראה סוטה טז,א.

ה. יומא עד,ב.

ו. יומא שם. חולין פ,א. כריתות כא,א. תוספתא ביכורים פ"ב ב. ועיין ירושלמי ביכורים פ"ב ה"ד. שם כלאים פ"ח ה"ד. ילק"ש תורה קלג. שם תקה. שם תתצא.

ז. (כל הסוגיה) ילק"ש תורה תקה.

ח. תו"כ ויקרא ג, יז.

ט. ילק"ש תורה קלג. שם תקה. שם תתצא.

י. ילק"ש תורה קלג.

◆

גרסות

דם דגים דם חגבים בכתי"מ: **דם דגים וחגבים** ויש בכתי"י ובש"מ: **אוציא דם דגים ודם חגבים.**

תלמוד לומר לעוף ולבהמה בכתי"מ ועוד כבתו"כ: **תלמוד לומר לעוף.**

האי תנא דבי רבי ישמעאל כללי ופרטי ברוב כתה"י: **תנא דבי ר' ישמעאל בריבויי ומיעוטי כללי ופרטי** וכן ברבינו גרשום ובש"מ.

מן הדין גוונא בכתי"מ ועוד: **כי הדין גברא** ובש"מ: **כהדין גוונא.**

ויש בהן מין בשר בכתי"מ ועוד ובש"מ: **והן מין בשר.**

מהלכי שתים שיש בהן טומאה חמורה ואין בהן טומאה קלה בחלק מכתה"י: **מהלכי שתים שאין בהן טומאה קלה.**

◆

העולם

גיד הנשה בכף תלייה רחמנא

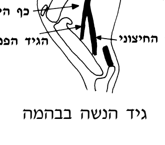

גיד הנשה בבהמה

***פולפ"א** מן הצרפתית העתיקה — הבשר המכסה את עצם הירך מאחור.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

וּרְמִינְהִי: [יא]הַחוֹתֵךְ מִן הָאָדָם צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה וְהֶכְשֵׁר; וְקַשְׁיָא לָן: מַחֲשָׁבָה לָמָּה לִי? תֵּעָשֶׂה חֲתִיכָה שֶׁלּוֹ מַחֲשָׁבָה! וַאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: בְּחוֹתְכוֹ לְכֶלֶב, וּמַחֲשָׁבָה לְכֶלֶב לָאו מַחֲשָׁבָה הִיא. —וְלָא? וְהָתְנַן, [יב]כְּלָל אָמְרוּ בְּטוּמְאָה: כָּל הַמְיוּחָד לֶאֱכוֹל אָדָם — טָמֵא עַד שֶׁיִּפָּסֵל מֵאֲכִילַת כֶּלֶב! —הַהוּא לְאַסּוֹקֵי טוּמְאָה מִינֵּיהּ, דְּכֵיוָן דְּמֵעִיקָּרָא הֲוָה חֲזֵי לְאָדָם, לְאַסּוֹקֵי מִטּוּמְאָה — עַד שֶׁיִּפָּסֵל מֵאֲכִילַת כֶּלֶב; הָכָא לְאַחוּתֵי לֵיהּ טוּמְאָה, אִי חֲזֵי לְאָדָם — חֲזֵי לְכֶלֶב, אִי לָא חֲזֵי לְאָדָם — לָא חֲזֵי לְכֶלֶב. מִכָּל מָקוֹם קָתָנֵי מַחֲשָׁבָה, וּמַחֲשָׁבָה — לְטוּמְאָה קַלָּה הִיא! —הָנֵי מִילֵּי מֵחַיִּים, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה — טָמֵא הוּא טוּמְאָה חֲמוּרָה. —דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי בְּהֵמָה לְאַחַר מִיתָה, אִי בָּשָׂר — מְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה, וְאִם דָּם — מְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה, דִּתְנַן: [יג]דַּם נְבֵילוֹת — בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין! —לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְכִדְתְנַן: [יד]נִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּכָל מָקוֹם, נִבְלַת עוֹף הַטָּהוֹר בַּכְּפָרִים — צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה וְאֵין צָרִיךְ הֶכְשֵׁר. נִבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, וְנִבְלַת עוֹף טָהוֹר וְחֵלֶב בַּשְּׁוָקִים — אֵין צְרִיכִין לֹא מַחֲשָׁבָה וְלֹא הֶכְשֵׁר; וַאֲמַר לֵיהּ רַב לְרַבִּי חִיָּיא: מַחֲשָׁבָה לָמָּה לִי לְטוּמְאָה קַלָּה? הִיא גּוּפָהּ טוּמְאָה הִיא! אֲמַר לֵיהּ: כְּגוֹן דְּאִיכָּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת נְבֵילָה וְצֵרְפָהּ לְפָחוֹת מִכַּבֵּיצָה אוֹכָלִין, דְּהַאי וְהַאי הֲוֵי כַּבֵּיצָה. —אִי הָכִי, לִיבָּעֵי נַמִּי הֶכְשֵׁר! דְּהָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: [טו]"עַל כָּל זֶרַע אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ", מַה זְּרָעִים מְיוּחָדִין שֶׁאֵין סוֹפָן לְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה וְצָרִיךְ הֶכְשֵׁר — אַף כָּל שֶׁאֵין סוֹפָן לְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה צָרִיךְ הֶכְשֵׁר! אֲמַר לֵיהּ: הָנֵי מִילֵּי בְּאוֹכָלִין דְּעָלְמָא, דְּלֵית בּוֹ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת נְבֵלָה. אֲבָל הָכָא, דְּאִיכָּא בְּגַוֵּיהּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת נְבֵילָה, כֵּיוָן דְּאִילּוּ מְצָרֵף לֵיהּ כַּזַּיִת — לָא בָּעֵי הֶכְשֵׁר;

תעשה חתיכה שלו מחשבה — דכיון דחתכיה אחשביה, דאי נגעה ביה טומאה מקבל טומאה. **נבלת בהמה בכל מקום** — ואפילו בשווקים שיש שם רוב עם צריכה מחשבה לאכילה לקבל טומאת אוכלין, הואיל דאין דרך לאוכלה. וכן נבלת עוף טהור **בכפרים** — שהעם מועטים, צריכין מחשבה לטומאת אוכלין. **ואין צריכין הכשר** — משום דמטמאין טומאה חמורה, דנבלת בהמה מטמאה במשא, ונבלת עוף טהור מטמא בגדים אבית הבליעה. ואמרינן לקמן דכל שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. הכא לא גרסינן "והחלב". ואף על גב דתנינא לה גבי שווקים, דמשמע: הא בכפרים צריך מחשבה — לא תנן ליה ברישא, דלא מיתני ליה אינו צריך הכשר, דאי בחלב נבלה — צריך הכשר, דאינה מטמאה טומאה חמורה, ואי בחלב דשחוטה, כיון דבכפרים קאי — לא מיתכשר בדם שחיטה, דהכשר דקודם מחשבה לאו הכשר הוא, כדאמרינן ב"העור והרוטב" (חולין קכח,א): עולשין שליקטן לבהמה ונמלך עליהן לאדם — צריכים הכשר שני. משנה זו בשילהי מסכת עוקצין. **נבלת בהמה טהורה בכל מקום** — ואפילו בכפרים, שהעם מועט — אינן צריכין מחשבה, דסתמא למאכל גוים עומדת, וכן נבלת עוף טהור. **וחלב בהמה וחיה בשווקים** — שהעם מרובין. **אינן צריכין מחשבה ולא הכשר** — דנבלת בהמה ועוף מטמאין טומאה חמורה. וחלב — בחלב שחוטה קמיירי, שהרי הוכשר בדם שחיטה. **והא היא גופה טמאה היא** — טומאת נבילות. **בפחות מכזית** — ליכא טומאת נבילות, וכי חשיב עליה לאכילה — מצטרף בהדי אוכלין פחות מכביצה לטומאת אוכלין. **אי הכי** — דפחות מכזית הוא, ולא אתי לעולם לידי טומאת נבילות, ניבעי נמי הכשר, דהא תנא דבי רבי ישמעאל כו'!

◆

תוספות

בחותכו לכלב — הוא הדין דהוה מצי לשנויי: בחותכו לרפואה. אלא הא קא משמע לן, דאפילו בחותכו לכלב בעי מחשבה.

כגון דאיכא פחות מכזית נבילה וצירפה — אבל כזית וצירפה ליכא למימר: ומהניא מחשבה שיטמא האי כביצה אוכלין אחרים אפילו לא יגעו האוכלין רק בצירוף, ולא צריך שיגעו בנבילה. דאם כן לא מיישב מה בהמה שיש לה טומאה קלה, דמשמע שיש נבילה שאין עליה רק טומאת אוכלין, ואי הוה בה כזית — הוה ביה טומאה חמורה. ועוד יש לומר: דמשמע דנקט במתניתין דמייתי עלה: בהמה כו' בכל מקום ונבלת עוף טהור כו', משמע: נבלת בהמה דומיא דנבלת עוף, כלומר דצריכה מחשבה כמו על עוף, ולכך נקט פחות מכזית.

ורמינהי [ומשליכים, מראים סתירה], ממה ששנינו: **החותך** בשר **מן האדם** בחייו לשם אכילה — **צריך** לאחר מכן **מחשבה** לאוכלו או להאכילו, וכן צריך **הכשר**, שיבוא עליו משקה כדי להכשירו לקבל טומאה, כדין אוכלים. **וקשיא לן** [והיה קשה לנו]: **מחשבה למה לי? תעשה חתיכה שלו**, עצם העובדה שחתכו אותו לשם אכילה, **מחשבה** להאכילו! **ואמר ריש לקיש**: מדובר **בחותכו** מתחילה כדי להאכילו **לכלב, ומחשבה** להאכיל **לכלב לאו** [לא] **מחשבה היא**. ושואלים: **ולא? והתנן** [והרי שנינו במשנה], **כלל אמרו בטומאה: כל** דבר **המיוחד לאכול** (למאכל) **אדם — טמא** כלומר, ראוי ליטמא טומאת אוכלים, **עד שיפסל מאכילת כלב!** ומשיבים: **ההוא** [אותו דבר] נאמר **לאסוקי טומאה מיניה** [להעלות, להוציא טומאה ממנו], **שכיון דמעיקרא הוה חזי** [שמתחילה היה ראוי] **לאדם, לאסוקי** [להעלות אותו] **מטומאה** לא ניתן **עד שיפסל מאכילת כלב. הכא** [כאן, כשחותך בשר] מדובר **לאחותי ליה** [להוריד אותו] לקבלת **טומאה**, ובמקרה זה **אי חזי** [אם הוא ראוי] **לאדם**, שחישב להאכילו לאדם — **חזי** [ראוי] **לכלב**, כלומר, נחשב כראוי לאכילת כלב לענין טומאת אוכלים, **אי לא חזי** [אם אינו ראוי] **לאדם — לא חזי** [אינו נחשב כראוי] **לכלב. מכל מקום קתני** [הריהו שונה שם] שבשר אדם צריך **מחשבה, ומחשבה — לענין טומאה קלה היא** כלומר, לענין טומאת אוכלים (אבל לטומאה חמורה אין צורך במחשבה). והוא שלא כפי ששנינו בברייתא שאין באדם טומאה קלה! ומשיבים: **הני מילי** [דברים אלה אמורים] **מחיים**, בחייו של האדם, שאם נחתך ממנו בשר — ראוי הוא לטומאה קלה, **אבל לאחר מיתה — טמא הוא טומאה חמורה** טומאת מת, ואין מקום להזכיר בו טומאת אוכלים, שהיא טומאה קלה. והוא מה ששנינו בברייתא: אוציא דם מהלכי שתים. ושואלים: והרי הוא הדין **דכוותה גבי** [כיוצא בה אצל] **בהמה לאחר מיתה, אי** [אם] **בשר** בהמה — הרי הוא **מטמא טומאה חמורה** טומאת נבילה, וכן **אם דם** בהמה הוא — **מטמא** הוא **טומאה חמורה, דתנן** [ששנינו במשנה]: **דם נבילות — בית שמאי מטהרין, ובית הלל מטמאין**, כדין טומאת נבילה, ומדוע מבדילה הברייתא בין אדם לבהמה לענין זה? ומשיבים: **לא נצרכא** [נצרכה] הלכה זו, שאין באדם טומאה קלה לאחר מיתה כמו שיש בבהמה, **אלא לכדתנן** [לכמו ששנינו במשנה] בענין טומאת אוכלים: **נבלת בהמה טמאה** (כגון סוסים וחמורים) **בכל מקום** שהוא, וכן **נבלת עוף הטהור בכפרים — צריך מחשבה** מפורשת לאכילה כדי ליטמא טומאת אוכלים, לפי שבסתם אינם עומדים לאכילה, **ואין צריך הכשר** על ידי משקה, שכל שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר כדי ליטמא בטומאת אוכלים, אבל **נבלת בהמה טהורה בכל מקום, ונבלת עוף טהור וחלב בשוקים — אין צריכין לא מחשבה ולא הכשר. ואמר ליה** [לו] **רב לר' חייא: מחשבה** בנבלת בהמה טמאה **למה לי לטומאה קלה?** הלוא **היא גופה** [עצמה] **טומאה** חמורה **היא! אמר ליה** [לו] ר' חייא: **כגון דאיכא** [שיש בה] **פחות מכזית נבילה**, ולכן אינה מטמאת משום נבילה, **וצרפה לפחות מכביצה אוכלין, דהאי והאי הוי** [שזה וזה ביחד הם] **כביצה**, שהוא השיעור ליטמא טומאת אוכלים. הקשה לו רב: **אי הכי** [אם כך], **ליבעי נמי** [שתצטרך גם כן] **הכשר** שיבוא עליו משקה, שאין בחתיכה זו כשלעצמה לטמא טומאה חמורה, **דהא תנא דבי** [שהרי שנה החכם מבית מדרשו] של **ר' ישמעאל**: נאמר בענין הכשר אוכלים לקבל טומאה **"על כל זרע זרוע אשר יזרע"** (ויקרא יא, לז), ללמד: **מה זרעים מיוחדין שאין סופן לטמא טומאה חמורה** ולכן **צריך הכשר, אף כל שאין סופן לטמא טומאה חמורה צריך הכשר! אמר ליה** [לו]: **הני מילי** [דברים אלה אמורים] **באוכלין דעלמא** [בכלל], סתם אוכל, **דלית** [שאין] **בו פחות מכזית נבלה, אבל הכא דאיכא בגויה** [כאן שיש בו] **פחות מכזית נבילה, כיון שאילו היה מצרף ליה** [לו] עוד קצת נבילה לשיעור **כזית** היה מטמא — **לא בעי** [צריך] **הכשר**. ומכל מקום, דין זה שפחות מכזית נבילה מצטרף לשיעור כביצה ליטמא טומאת אוכלים, נאמר דווקא בבהמה;

מסורת הש"ס

יא. ראה משנה עוקצין פ"ג מ"ב.

יב. משנה טהרות פ"ח מ"ו. פסחים מה,ב.

יג. משנה עדויות פ"ה מ"א. שבת עז,א. מנחות קד,א.

יד. משנה עוקצין פ"ג מ"ג. בכורות י,ב. נדה נ,ב.

טו. חולין קכא,א. כריתות כא,א. נדה נא,א. ילקו"ש תורה תקמג.

◆

גרסות

החותך מן האדם ברוב כתה"י: **החותך מן האדם מן החי** וכן ברבינו גרשום ועוד.

צריך מחשבה והכשר ברוב כתה"י: **צריך מחשבה ואין צריך הכשר** וראה בש"מ.

ומחשבה לכלב לאו מחשבה היא בכתי"מ ועוד ובש"מ: **דמחשבה דכלב לאו מחשבה היא.**

כלל אמרו בטומאה בכתה"י כבמקבילות: **כלל אמרו בטהרות.**

לאכול אדם בכתי"מ: **לאוכל אדם** ויש בכתי"י: **למאכל אדם** ויש: **לאכל אדם.**

לאסוקי טומאה ברוב כתה"י: **לאפוקי טומאה** וכן בהמשך.

הכא לאחותי ליה טומאה אי חזי לאדם ברוב כתה"י: **הכא לאחותי ליה טומאה [ד]כיון דמעיקרא אחותי ליה טומאה אי חזי לאדם.**

אי חזי לאדם חזי לכלב אי לא חזי לאדם לא חזי לכלב בש"מ: **אי חזי לאדם אין אי לא חזי לאדם לא.**

נבלת בהמה טמאה — ואין צריך הכשר יש כתי"י שחסר בו משפט זה.

נבלת עוף הטהור בכפרים בכתי"מ ועוד: **נבלת העוף הטהור והחלב בכפרים** וראה רש"י.

נבלת בהמה טהורה — ולא הכשר בכתי"מ ועוד משפט זה חסר.

היא גופה טומאה ברוב כתה"י: **היא גופה טמאה.**

דהאי והאי הוי כביצה בכתי"מ ועוד: **דבציר דהאי ודהאי הוי כביצה** ושי בכתי"י: **דבין האי ובין האי הוי כביצה.**

על כל זרע בכתה"י כבמקרא: **על כל זרע זרוע.**

באוכלין דעלמא דלית בו פחות מכזית ברוב כתה"י ובש"מ: **באוכלין דעלמא דלית בהו כזית.**

כיון דאילו מצרף ליה כזית לא בעי הכשר ברוב כתה"י ובש"מ נוסף: **השתא נמי לא בעי הכשר.**

עיונים

החותך מן האדם צריך מחשבה והכשר כלומר, החותך מן האדם החי. שאין בבשר מן החי טומאה מחמת עצמו (אלא רק באיבר שלם מן החי), ולפיכך שייכת בו רק טומאת אוכלים, שהיא חלה על מאכל, או על דבר־מה שחשב עליו לאכילה, לצורכו או לצורך אחרים (הגדרת דבר כאוכל אינה תלויה בשאלה האם הוא מותר באכילה, וכן האם הוא מיועד לישראל או לגוי). ויש שגרסו: ואין צריך הכשר. מפני שבשר זה, אם היה נשאר מחובר בגוף האדם, היה מטמא טומאה חמורה במותו, וכל שעתיד ליטמא טומאה חמורה — אינו צריך הכשר (רבינו גרשום).

דכוותה גבי בהמה וכו' אי בשר מטמא טומאה חמורה וכו' אמנם, בהמה טהורה ועוף טהור שנשחטו אין בהם טומאת נבילה (ואדרבה, ניתן היה לומר שבזה שונה דין האדם מדין הבהמה, שבבהמה ועוף, אם נשחטו יש בהם טומאה קלה, ואם מתו כדרכם — טומאה חמורה, ואילו אצל האדם לעולם מטמא טומאה חמורה). ואולם כאן מדובר גם בבהמה ועוף טמאים (ערוך לנר, שלא כתוס' בעמוד הקודם).

נבלת בהמה טמאה וכו' רש"י (בכורות י,א) פירש כי סתם נבלת בהמה טמאה אינה עומדת לאכילה, משום שמאוסה היא, שאין אנשים אוכלים בשר חמורים וסוסים (מלאכת שלמה בשם ר' יהוסף אשכנזי). ואילו נבלת בהמה טהורה (ובכלל זה כל בהמה שלא נשחטה כראוי) נאכלת על ידי הגויים. ואילו לגבי נבלת העוף, הסביר רש"י (שם) כי בכפרים האנשים עניים ואינם רגילים לאכול עוף. מה שאין כן בשווקים שבערים הגדולות, שם אנשים עשירים יותר, ורגילים לאוכלם. ופירוש הפוך משמע מרש"י במקומות אחרים (ראה חולין קכח,א ועוד) — שבכפרים הבשר מצוי לכל, ואין אנשים רגילים לאכול עופות, שאינם נחשבים כל כך, אבל בשווקים שבכרכים יש גם אנשים האוכלים עופות.

וטעם הדבר שכל אלה אינם צריכים הכשר, מפני שכל שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר, ונבלת בהמה טמאה וטהורה מטמאת את הנוגע והנושא אותה, ואילו נבלת עוף טהור (אבל לא עוף טמא), בשעה שכזית ממנה נמצא בבית הבליעה של האדם — הריהי מטמאה בגדים שעליו.

וחלב בשוקים רש"י פירש כי הכוונה היא לחלב של בהמה טהורה שנשחטה כראוי, שאינו צריך מחשבה — שהרי נאכל בשווקים. ואף אינו צריך הכשר, לפי שהעומד בסתמו לאכילה — שחיטה מכשירתו לקבל טומאה. אבל הרמב"ם פירש כי הכוונה היא לחלב של נבלת בהמה טמאה, וטעם הדבר שאינו צריך הכשר — משום שהוא מטמא כבשרה (שלא כחלב נבלת בהמה טהורה).

אורח ההלכה

החותך מן האדם החותך בשר מאדם חי להאכילו לכלב, אם חישב עליו למאכל אדם — הרי זה צריך מחשבה ואינו צריך הכשר. והראב"ד סבור שצריך הכשר, כמשנה בעוקצין (פ"ג מ"ב), וכגרסתנו כאן. וכתב ר"י קורקוס שכוונת הרמב"ם לומר שאינו צריך הכשר לאחר המחשבה. וראה כס"מ ובגרסות. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פ"ג ה"ט).

עד שיפסל מאכילת כלב כל אוכל שנטמא ואחר כך התקלקל, אם נפסל לאכילת הכלב או שיבש כחרס — הרי זה טהור, ואם נפסל מלאכול אדם ועדיין הוא ראוי לכלב — הרי זה טמא כשהיה. כמשנה במסכת טהרות (פ"ח מ"ו). (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פ"ב ה"ח).

דם נבילות דם הנבילה — אינו מטמא כנבילה, אלא הרי הוא כמשקים טמאים, שאינו מטמא לא אדם ולא כלים מן התורה. כבית שמאי, שהעיד רבי יהושע בן בתירה כמותם במסכת עדויות (פ"ח מ"א). (רמב"ם שם הלכות שאר אבות הטומאה פ"א ה"ד).

נבלת בהמה טמאה ונבלת עוף הטהור בכפרים נבלת בהמה טמאה בכל מקום ונבלת עוף הטהור בכפרים, אם היה בהם כזית אינם צריכים מחשבה ולא הכשר לטמא, שאב הטומאה הם. אבל אם היה בהם פחות מכזית והשלים עליהם כביצה אוכלים — הכל צריך מחשבה, אבל לא הכשר, הואיל ואותו פחות מכזית, אם ישלים אותו לכזית מטמא טומאה חמורה. כמשנה ולפי הסברו של ר' חייא. (רמב"ם שם הלכות טומאת אוכלין פ"ג ה"ג וה"ו).

נבלת בהמה טהורה ועוף הטהור בכרכים בהמה טהורה בכל מקום, ונבלת העוף הטהור, וחלב בהמה טהורה בכרכים — אין צריכים מחשבה, לפי שהם מיוחדים למאכל אדם, ואין צריכים הכשר, מפני שסופם לטמא אדם וכלים בכזית, וכל המטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. כברייתא. (רמב"ם שם ה"ג).

לְאַפּוּקֵי מֵת, אַף עַל גַּב דְּמְמַלְּיָא לֵיהּ — לָא מְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין, מִשּׁוּם [א]דְּבָטְלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם. רַב חֲנַנְיָא אֲמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא דַּהֲוֵי כְּזַיִת, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — כְּגוֹן שֶׁחִיפָּהוּ בְּבָצֵק. —אִי הָכִי, הֶכְשֵׁר נַמִּי נִיבָּעֵי! —הָנֵי מִילֵּי בְּאוֹכָלִין אַחֲרִינֵי, דְּלָא מְטַמּוּ לָא בְּמַגָּע וְלָא בְּמַשָּׂא. אֲבָל הָכָא, נְהִי דְּלָא מְטַמֵּא בְּמַגָּע, דְּקַמְחַפֵּי בְּבָצֵק — בְּמַשָּׂא מִיהַת לִיטַמֵּא, דְּהָא טָעוּן לֵיהּ; לְאַפּוּקֵי מֵת, דְּאַף עַל גַּב דְּחִיפָּהוּ בְּבָצֵק — מְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה, דְּטוּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת.

א אָמַר מָר: יָצְאוּ שְׁרָצִים שֶׁאֵין בָּהֶן טוּמְאָה. וְלָא? שֶׁרֶץ מְטַמֵּא בְּמַגָּע! —בְּמַשָּׂא לָא מְטַמֵּא. [ב]אָמַר מָר: יָצָא דַּם דָּגִים וְדַם חֲגָבִים שֶׁכּוּלָּן הֶיתֵּר. מַאי כּוּלּוֹ הֶיתֵּר? אִילֵימָא דְּחֶלְבּוֹ מוּתָּר — הֲרֵי חַיָּה דְּחֶלְבָּהּ מוּתָּר, וְדָמָהּ אָסוּר! וְאֶלָּא מִשּׁוּם דְּלֵית בְּהוּ אִיסּוּר גִּיד הַנָּשֶׁה — וַהֲרֵי עוֹף דְּלֵית בֵּיהּ אִיסּוּר גִּיד הַנָּשֶׁה וְדָמוֹ אָסוּר! אֶלָּא מַאי כּוּלּוֹ הֶיתֵּר? [ג]דְּלָא בָּעֵי שְׁחִיטָה. אָמַר מָר: מָה עוֹף שֶׁאֵין בּוֹ כִּלְאַיִם, אַף בְּהֵמָה — תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּהֵמָה". כִּלְאַיִם דְּמַאי? אִילֵימָא כִּלְאַיִם דְּהַרְבָּעָה וְכִלְאַיִם דַּחֲרִישָׁה — וְהָתְנַן: [ד]חַיָּה וְעוֹף כַּיּוֹצֵא בָּהֶן! אֶלָּא אֲמַר אַבַּיֵי: שֶׁצִּימְרוֹ אֵין חַיָּיבִין עָלָיו מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

ב אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: דַּם שְׁרָצִים לוֹקִין עָלָיו

לאפוקי [להוציא] פחות מכזית מן המת, **אף על גב דממליא ליה** [אף על פי שהוא ממלא אותו, משלים את שיעורו] לכביצה — **לא מטמא טומאת אוכלין, משום שבטלה דעתו אצל כל אדם**, שאין בני אדם אוכלים מבשר המת. והוא מה שאמר התנא שיש בבהמה טומאה קלה במותה, מה שאין באדם. **רב חנניא אמר:** מה שנאמר שנבלת בהמה טמאה צריכה מחשבה ליטמא טומאת אוכלים, ניתן להבינו **אפילו תימא דהוי כזית** [תאמר שהוא בשיעור כזית] שיש בו עצמו כדי לטמא טומאה חמורה, שכן **הכא במאי עסקינן** [כאן במה אנו עוסקים]? **כגון שחיפהו** (כיסה אותו) **בבצק**, ובמקרה זה אינו מטמא טומאה חמורה, שהרי אינו נוגע בו, ומכל מקום יחד עם הבצק יש שיעור כביצה ליטמא בטומאת אוכלים. ושואלים: **אי הכי** [אם כך], שאין בו טומאת נבילה, **הכשר נמי ניבעי** [גם כן יצטרך]! ומשיבים: **הני מילי באוכלין אחריני** [דברים אלה אמורים באוכלים אחרים], **דלא מטמו** [שאינם מטמאים] **לא במגע ולא במשא. אבל הכא** [כאן], **נהי** [אף על פי] **שלא מטמא במגע, דקמחפי** [משום שהוא מחופה] **בבצק, במשא מיהת ליטמא** [על כל פנים ייטמא] הנושא אותו, **דהא טעון ליה** [שהרי הוא נושא אותו]. ועל כך נאמר שיש בבהמה טומאה קלה, גם במותה, **לאפוקי** [להוציא] **מת, דאף על גב** [שאף על פי] **שחיפהו בבצק מטמא טומאה חמורה**, מפני שטומאה של המת **בוקעת ועולה בוקעת ויורדת,** למרות שיש עליה כיסוי.

א ושבים לדון בפרטי הברייתא. **אמר מר** [החכם]: **יצאו שרצים שאין בהן טומאה חמורה.** ושואלים: **ולא**, ואין בהם טומאה? הלוא **שרץ מטמא במגע!** ומשיבים: על כל פנים **במשא**, כמו בבהמה, **לא מטמא.** ועוד **אמר מר** [החכם] בברייתא: **יצא דם דגים ודם חגבים שכולן היתר.** ושואלים: **מאי** [מה] פירוש **כולו היתר? אילימא** [אם תאמר] **שחלבו**, חלב דגים וחלב חגבים **מותר — הרי חיה** גם היא **חלבה מותר**, ומכל מקום **דמה אסור! ואלא** תאמר: **משום דלית בהו** [שאין בהם] **איסור גיד הנשה — והרי עוף** יוכיח **דלית ביה** [שאין בו] **איסור גיד הנשה, ודמו אסור! אלא מאי** [מה] פירוש **כולו היתר — דלא בעי** [שאינם צריכים] **שחיטה** כדי להתירם באכילה. ועוד **אמר מר** [החכם] בברייתא: אילו היה נאמר רק עוף באיסור דם הייתי אומר: **מה עוף שאין בו כלאים, אף בהמה**, רק בהמה שאין בה כלאים דמה אסור — **תלמוד לומר: "בהמה"** (ויקרא ז, כו). ושואלים: **כלאים דמאי** [של מה], איזה מיני כלאים? **אילימא** [אם תאמר] **כלאים** של איסור **הרבעה**, שאסור להרביע מין בשאינו מינו, או **כלאים** של **חרישה**, שאסור לחרוש בשני מינים יחד — **והתנן** [והרי שנינו במשנה]: **חיה ועוף כיוצא בהן**, כמו שאסור לחרוש בשור וחמור ואסור לזווג אותם — כך אסור הדבר בחיה ועוף! **אלא אמר אביי: שצימרו** כלומר, נוצות העוף **אין חייבין עליו משום כלאים** של בגדים (שעטנז) אם עירב אותו עם פשתן, וכמותו אין חייבים על שער הפרה או הסוס, שאין חייבים אלא על צמר כבשים.

ב **אמר רב יהודה אמר רב: דם שרצים לוקין עליו** על אכילתו

לאפוקי מת — כלומר, להכי אמרינן לעיל: יצאו מהלכי שתים שאין בהן טומאה קלה, דאף על גב דממלי לפחות מכביצה אוכלין מפחות מכזית מן המת — לא מצטרף בהדיה לטומאת אוכלין, דבטלה דעתו אצל כל אדם. **שחפהו בבצק** — פחות מכביצה, וזה משלימו לכביצה. דאף על גב דהוא גופיה טמא מהני ליה לירוף. דהשתא לא מטמא במגע, דהא מכוסה הוא, וכי אמר דמצטרף בהדי בצק — לטומאת אוכלין, דאיכא כביצה אוכלין טמאין, ומטמאין אוכלין אחרים הנוגעים בהן. **אי הכי** — דמכוסה הוא ואין סופו לטמא טומאה חמורה, הכשר נמי ניבעי! **לאפוקי מת** — להכי קתני לעיל: מהלכי שתים אין בהן טומאה קלה, דאם חיפהו בבצק — טומאה חמורה בוקעת ועולה. דכל אהל שעל המת שאין בו חלל טפח — טומאה בוקעת ועולה, כדאמרינן ב"העור והרוטב" (חולין קכה,א). **אמר מר יצאו שרצים כו'** — נראה בעיני דלא גרסינן להא מילתא. דקא משני ליה: במשא מיהא לא מטמא, דהא עוף נמי לא מטמא במשא, ואמר לעיל דמטמא טומאה חמורה. **חיה ועוף כיוצא בהן** — בבבא קמא בפרק "שור שנגח את הפרה" (נד,ב): אחד השור ואחד כל בהמה לנפילת הבור כו' ולכלאים ולשבת, וכן חיה ועוף כיוצא בהן. **לוקין עליו** — קא סלקא דעתך משום דם.

◆

תוספות

רב חנניא אמר אפילו תימא כו' — לא ניחא ליה לאוקמי כדאוקמא רבי חייא, דדוחק הוא לומר כיון דאילו מצרף ליה לכזית משום הכי לא בעי הכשר. דהכי נמי מצי למימר עתה כיון דאי לא מחפה בבצק לא בעי הכשר כו'. ולא רצה לתרץ כדרבי חייא, אלא משני: השתא נמי מטמא במשא. ועוד, דדוחק הוא במילתיה דרבי חייא, דטומאה חמורה וטומאה קלה בתרי דוכתי, טומאה חמורה בכזית וטומאה קלה פחות מכזית. אבל רב חנניא משכח ליה בחד דוכתא — בכזית ובחיפהו בבצק, דחמורה במשא וקלה במגעו. והא דקאמר: אפילו תימא דהוי כזית — אין הלשון מכוון, דמשמע דמודה שפיר בפחות מכזית, וליתא כדפירשנו.

מסורת הש"ס

א. (נימוק זה) ברכות לה,ב. שבת צא,א. קמד,ב. עירובין כח,א. ל,ב. סוכה ד,א. נזיר לו,ב. מנחות ע,א.

ב. ילקו"ש תורה תקה (בקיצור).

ג. ראה חולין כז,ב. וראה שבת צ,ב.

ד. משנה ב"ק נד,ב. ירושלמי כלאים פ"א ה"ו. שם ב"ק פ"ה ה"ח.

◆

גרסות

לאפוקי מת אף על גב בכתה"י ועוד: **לאפוקי מת דאף על גב.**

לא מטמא טומאת אוכלין יש כת"י שנוסף בו: **עד דמחשיב ליה למיכליה הוא גופיה** וראה ברמב"ם.

אמר מר יצאו שרצים — במשא לא מטמא רש"י לא גרס קטע זה, וכן הגיהו בדפוסים החדשים עפ"י ברכת הזבח.

שרצים שאין בהן טומאה ברוב כתה"י: **שרצים שאין בהן טומאה חמורה.**

ולא שרץ מטמא ברוב כתה"י ובש"מ: **ולא והרי שרץ מטמא.**

במשא לא מטמא ברוב כתה"י ובש"מ: **במשא מיהת לא מטמא.**

דלית בהו איסור גיד הנשה בכתי"מ ועוד: **דלית בהו גיד הנשה.**

תלמוד לומר בהמה ברוב כתה"י ובש"מ: **ת"ל ולבהמה.**

עיונים

בטלה דעתו אצל כל אדם ראה ב"אורח ההלכה", משם עולה כי לדעת הרמב"ם דבר זה מסביר רק מדוע צריך מחשבה, שלא כדין הנבילה. אבל הראב"ד כתב כי כפי הנראה מכאן, טעם זה גורם לכך שאין בו כלל טומאת אוכלים, אפילו אם חישב עליו.

רב חנניא אמר אפילו תימא דהוי כזית וכו' כגון שחיפהו בבצק מדברי הרמב"ם, שהביא בהלכותיו את שתי האפשרויות, משמע כי רב חנניא אינו חולק על הסברו של ר' חייא שמדובר בפחות מכזית, אלא מציע אפשרות אחרת שיש בה פחות דוחק, ולפיה מדובר באותו דבר עצמו, שהוא מטמא גם בטומאה חמורה וגם בטומאה קלה. אבל הרא"ש טוען (וכך נראית דעת התוס') כי רב חנניא חולק על סברת ר' חייא, ולדעתו, אם היה בו פחות מכזית היה צריך הכשר, מפני שאין זה נחשב דבר שסופו לטמא טומאה חמורה (שאינו צריך הכשר), אלא רק אם יש בו עכשיו כזית שיכול לטמא טומאה חמורה.

במשא לא מטמא לכאורה, אין בכך תשובה לתמיהת הגמרא, שהרי גם נבלת העוף הטהור אינה מטמאת במשא, ומכל מקום חייבים על דם העוף! ומשום קושי זה מחק רש"י את כל הענין. ובתוס' (בעמוד הקודם, לפי גרסת ש"מ) התייחסו לכך, וכתבו שאמנם הוא אינו מטמא במשא אבל הוא מטמא את בגדי האוכלו כשהוא בבית הבליעה שלו, ועל כן נחשב שיש בו טומאה חמורה.

אלא מאי כולו היתר דלא בעי שחיטה וכן אמרו בתוספתא תרומות (פ"ט ה"ו): "אוכל דגים וחגבים (טהורים) בין חיין בין מתין ואינו חושש". וכיון שאין בהם שחיטה — גם אין באכילת איבר מהם משום איבר מן החי (תוס' שבת צ,ב ד"ה דלא לימרו). ומכל מקום עולה מן הגמרא במסכת שבת (שם) כי יש באכילתם חיים משם "בל תשקצו".

שצימרו אין חייבין עליו משום כלאים אין חייבים משום כלאים אלא על צמר רחלים, דהיינו כבשים זכרים ונקבות, אבל צמר מכל שאר בהמות, כגון צמר עזים או צמר גמלים פטור מן התורה. ויש מינים שגזרו עליהם חכמים משום מראית עין, מפני שדומים לצמר רחלים.

אורח ההלכה

לאפוקי מת וכו' דבטלה דעתו פחות מכזית מבשר המת שהשלים עליו כביצה משאר אוכלים — הכל צריך מחשבה כדי להכשירו לטומאה, שהרי בטל הכל אצל כל אדם, ואין הכל צריך הכשר, מפני בשר המת שבכללו. והראב"ד כתב: נראה שאפילו אם חישב עליו — אינו משלים, דבטלה דעתו אצל כל אדם. כהסבר הגמרא לשיטת ר' חייא. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פ"ג ה"ז).

שחיפהו בבצק כזית מנבלת בהמה טמאה שחישב עליו והניחו בבצק עד שהשלים לכביצה, הואיל ואינו מטמא במגע מפני הבצק — הרי זה צריך מחשבה. ואין הבצק הזה צריך הכשר, הואיל וכל השיעור הזה מטמא במשא מפני כזית נבילה שבתוכו, שאף על פי שאינו מטמא במגע הרי סופו לטמא טומאה חמורה. אבל כזית מן המת שחיפהו בבצק — הכל מטמא טומאה חמורה כמת. כרב חנניא. (רמב"ם שם ה"ו וה"ח).

חלב חיה חיה, בין טמאה בין טהורה — חלבה כבשרה להיתר או לאיסור, ואינו אסור משום חלב. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ז ה"א. שו"ע יו"ד סד, א).

דם חיה האוכל כזית מדם חיה במזיד — חייב כרת, בשוגג — מביא חטאת קבועה. (רמב"ם שם פ"ו ה"א. שו"ע שם סו, א).

איסור גיד הנשה בעוף העוף אין בו משום גיד הנשה, מפני שאין לו כף ירך, אלא יריכו ארוך. ואם נמצא עוף שירכו כירך הבהמה שיש לו כף עגול — גיד הנשה שלו אסור, ואין לוקים עליו. ואין צריך לבדוק אחריו אם הוא עגול (מרדכי). (רמב"ם שם פ"ח ה"ד. שו"ע יו"ד סה, ה).

דלא בעי שחיטה דגים וחגבים אינם צריכים שחיטה, אלא אסיפתם היא המתרת אותם. ומותר לאוכלם מתים או לחתוך מהם איבר ולאוכלו, אבל אסור לאוכלם חיים משום "בל תשקצו" (הגהות מיימוני ועוד). עפ"י שבת צב,א. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"א ה"ג. שו"ע יו"ד יג, א ובהגהה).

כלאים דהרבעה המרכיב זכר על נקבה שאינה מינו, בין בבהמה בין בחיה ובעוף, ואפילו במיני חיה שבים — הרי זה לוקה מן התורה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות כלאים פ"ט ה"א).

כלאים דחרישה כל העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה כאחד, והיה אחד מהן מין טהורה והשני מין טמאה — הרי זה לוקה. ומדברי סופרים, כל שני מינים שהן כלאים בהרבעה אסורים לחרוש בהם כאחד, או למושכם או להנהיגם. ואסור להנהיג בהמה מן היבשה עם חיה שבים, כגון עז עם שבוט, ואם עשה — פטור. (רמב"ם ספר זרעים הלכות כלאים פ"ט ה"ח—ט).

צימרו אין חייבין עליו אין אסור משום כלאים אלא צמר רחלים ואילים עם פשתן. אבל צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים, וכל שאר מינים — מותרים לערבם בפשתן. (רמב"ם שם פ"י ה"ו. שו"ע יו"ד רצח, א).

דם שרצים דם שרצים כבשרם, ואם כנס מדמם ואכלו — לוקה עליו בכזית. והוא שהתרו בו משום אוכל שרץ, אבל אם התרו בו משום אוכל דם — פטור, שאין חייבים משום דם אלא על דם בהמה חיה ועוף. כרבי זירא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב ה"י ושם פ"ו ה"א).

שפע
למד את עמי

בְּכַזַּיִת. מֵיתִיבֵי: [ה]דַּם הַטְּחוֹל, דַּם הַלֵּב, דַּם הַכְּלָיוֹת, דַּם אֵבָרִים — הֲרֵי אֵלּוּ בְּלֹא תַעֲשֶׂה; דַּם מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם, דַּם שְׁרָצִים וּרְמָשִׂים — אָסוּר, וְאֵין חַיָּיבִין עָלָיו! —מַאי אֵין חַיָּיבִין עָלָיו — כָּרֵת, אַלָּאו מִחַיַּיב. —חֲדָא, דְּהַיְינוּ רֵישָׁא! וְעוֹד, תַּנָּא מִלָּאו נַמִי קָא מְמַעֵט לֵיהּ, דְּקָתָנֵי: יָצָא דַּם שְׁרָצִים שֶׁאֵין בָּהֶן טוּמְאָה חֲמוּרָה! אֲמַר רַבִּי זֵירָא: הִתְרוּ בּוֹ מִשּׁוּם שֶׁרֶץ — לוֹקֶה, מִשּׁוּם דָּם — אֵינוֹ לוֹקֶה.

ג אָמַר רַב: [ו]דַּם דָּגִים שֶׁכִּינְּסוֹ — אָסוּר. מֵיתִיבֵי: [ז]דַּם דָּגִים, דַּם חֲגָבִים — מוּתָּר וַאֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה! —הַהִיא בְּשֶׁלֹּא כִּינְּסוֹ, כִּי קָא אָמַר רַב — בְּשֶׁכִּינְּסוֹ. —דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם בְּשֶׁלֹּא כִּינְּסוֹ מִי אָסוּר? וְהָא תַּנְיָא: [ח]דָּם שֶׁעַל גַּבֵּי כִּכָּר — גּוֹרְרוֹ וְאוֹכְלוֹ, שֶׁל בֵּין הַשִּׁינַּיִם — מוֹצְצוֹ וּבוֹלְעוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ! אֶלָּא כִּי תַּנְיָא הַהִיא מַתְנִיתָא — דְּאִית בֵּיהּ קַשְׂקַשִּׂים, כִּי קָאָמַר רַב אָסוּר — דְּלֵית בֵּיהּ קַשְׂקַשִּׂים.

ד [ט]אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: דַּם מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם, אֲפִילּוּ מִצְוַת פְּרוּשׁ אֵין בּוֹ. מֵיתִיבֵי: דַּם הַטְּחוֹל, דַּם הַלֵּב, דַּם הַכְּלָיוֹת, דַּם אֵבָרִים — הֲרֵי אֵלּוּ בְּלֹא תַעֲשֶׂה; דַּם מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם, דַּם שְׁרָצִים וּרְמָשִׂים — אָסוּר וְאֵין חַיָּיב עָלָיו! —כִּי תַּנְיָא אָסוּר —

[בלא תעשה — ולא בכרת שאינו דם הנפש]. **ואין חייבין עליו** — מלקות. **חדא דהיינו רישא** — דאם כן מה הפרש בין דם (מהלכי שתים) [שרצים] לדם האברים, ואמאי פלגינהו לתרתי מילי. **ועוד האי תנא דלעיל מלאו נמי ממעט ליה** — דקתני: יצא דם שרצים מכלל דם ד"לא תאכלו". **התרו בו משום שרץ לוקה** — כדאמרינן בפרק קמא (כריתות ד,ב): "וזה לכם הטמא" — לימד על דם השרץ ובשרו שמצטרפין לכזית לאכילה. אלמא דם שרצים כבשרן. **שכנסו בכלי אסור** — דמיחלף בדם בהמה, והרואה אומר מותר לאכול דם. **דם דגים וחגבים מותר לכתחלה** — היינו סיפא דהך ברייתא דקתני לעיל: דם הטחול דם הלב כו'. **דכוותה גבי מהלכי שתים** — דקתני בהך מציעתא אסור ואין חייבין עליו, מוקמת נמי בשלא כנסו, דהא הכי תרצת לסיפא דברייתא. **דם שעל הככר** — אף על גב דלאו ככנסו דמי, וליכא איסורא, מיהו מצות פרוש יש בו. אבל של בין השינים דאכתי מחובר הוא — אפילו מצות פרוש אין בו, ומוצצו ואינו חושש, ולא ככנסו דמי. **דאית ביה בדם קשקשים** — מותר לכתחלה, דלא אתי לאיחלופי בדם בהמה חיה ועוף. **מהלכי שתים** — אדם. **מצות פרוש אין בו** — דאינו מצוה לפרוש ממנו אפילו משום מצות פרישה בעלמא.

◆

תוספות

דכוותה גבי דם מהלכי שתים בשלא כינסו — פירוש: דבההיא ברייתא דדם דגים, קתני: דם מהלכי שתים אסור. ומי אסור בשלא בעין? והא תניא כו' דם שבין השינים מוצצו ואינו חושש, ופירש הקונטרס: אפילו מצות פרוש אין בו. ולכך פירש הקונטרס, דאם לא כן מאי פריך? הכי נמי בדם שבין השינים — משום דאינו נראה ולא פירש. אבל התם שפירש — אסור אפילו לא כינסו, כדקאמר: דם שעל גבי הככר גוררו. לכך פירש הקונטרס: דם שעל הככר גוררו כו', אף על גב דליכא איסור — מצות פרוש יש בו. ומיהא פריך, דקאמר רב אסור, והכא משמע דליכא רק מצות פרוש אף על גב דנראה ופירש. אבל קשה: שהרי מצות פרוש — איסור מעליא הוא, ואם כן לא פריך רק מסיפא, ומאי פריך? שאני התם בדם שבין השינים משום דם דלא פירש, אבל דם מהלכי שתים שפירש — אסור אפילו לא כינסו, ודכוותה דם שעל הדג דמותר אפילו פירש. או שמא הא דקאמר: מוצצו ובולעו — היינו משום שהוא נודע דמהתם אתו. והא דקאמר בדם מהלכי שתים שהוא אסור, מיירי בשלא נודע מהיכא אתי, אבל אצבעו מטפטף דם — שרי, משום דמהתם קאתי, וליכא לספוקי לא בדם בהמה ולא בדם חיה! ותירץ רבינו ברוך, דהכי פריך: דכוותה גבי דם מהלכי שתים בשלא כינסו מי אסור? פירוש: אי אמרת בשלמא דדם דגים שרי אף בכינסו, ודכוותה מהלכי שתים אסור נינהו, ואם כן חידושא דמהלכי שתים אסור אף בכינסו, כלומר, דבכינסו נמי איצטריך לאשמועינן איסור דמהלכי שתים — ניחא דלא תני היתר ממהלכי שתים, כגון לא פירש, שהרי עיקר מילתיה הוי מכינסו. אלא כיון דאמר דכינסו אסור בדם דגים, ואם כן הא דתני דם מהלכי שתים אסור מיירי בלא כינסו, דבהא איירי מדקאמר דדם דגים מותר דבכינסו אסור. וכיון דהא דתני איסור דם מהלכי שתים בשלא כינסו, הוה ליה למיתני צד היתר שבו, כמו דתנא דם דגים דנקט ההיתר, אם איתא דיש בו היתר בדם מהלכי שתים. אלא שמע מינה דאין בו היתר כלל, ואפילו לא פירש. ולכך פריך: והא תניא כו' ושבין השינים מוצצו ואינו חושש, ואם כן שמע מינה דמותר, ואם כן הוה ליה לאיפלוגי גבי דם מהלכי שתים! ומשני: אלא כי תניא מתניתא — דאית ביה קשקשין כו', וניחא דלא תני היתר גבי מהלכי שתים, דלא שייך ביה קשקשין. ומהכא משמע דבדם דגים ליכא איסורא רק בכינסו ובלא קשקשין.

מיתיבי דם הטחול כו' הרי אלו בלא תעשה — ומיהא פריך: אבל כרת ליכא.

[שייך לדף כב,א] **לא** קרעו אינו עובר עליו — מוקמא ליה בלב עוף דליכא כזית, ומכל מקום איכא איסורא למאן דאמר (יומא עג,ב) חצי שיעור אסור מן התורה. ומשום הכי אסור, אבל אינו לוקה כיון דלית ביה כזית.

כי קתני בדם דיליה — ולא גרסינן: "כי קתני אין חייבין עליו", דהא גבי לב לא קתני ליה. ואם תאמר: אמאי לא פריך ממתניתין, ופריך מברייתא? שהרי בהדיא קתני מתניתין: דם הטחול דם הלב — אין חייבין עליו! ויש לומר: דאיכא לאוקומי בלב עוף. [אבל ברייתא ליכא לאוקמי בעוף], שהרי קתני: הרי אלו בלא תעשה.

בכזית. מיתיבי [מקשים על כך] ממה ששנינו בברייתא: **דם הטחול, דם הלב, דם הכליות, דם אברים — הרי אלו** כולם **בחיוב לא תעשה** (ולא בכרת). ואילו **דם מהלכי שתים** כלומר, דם אדם, וכן **דם שרצים ורמשים — אסור, ואין חייבין עליו!** ומשיבים: **מאי** [מה] פירוש **אין חייבין עליו?** כוונתו: שאין חייבים על אכילתו **כרת**, אבל **אלאו מחייב** [על איסור לא תעשה הוא חייב]. ומקשים: אין אתה יכול לפרש כן, **חדא** [טעם אחד], **דהיינו רישא** [שזהו מה שנאמר בתחילה] לגבי דם הטחול והלב וכו', שהם בלא תעשה אבל כרת אין בהם. **ועוד, תנא מלאו נמי קא ממעט ליה** [התנא מאיסור לא תעשה גם כן ממעט אותו], **דקתני** [שהוא שונה] בברייתא אחרת, ששנינו בתחילת סוגיה זו: **יצא דם שרצים**, שאין בהם איסור "לא תאכלו כל דם", מפני **שאין בהן טומאה חמורה! אמר ר' זירא:** מה שאמר רב שדם שרצים לוקים עליו, כוונתו שאם **התרו בו משום** איסור **שרץ — לוקה**, שאיסור אכילת שרץ כולל גם את דמו. אבל אם התרו בו **משום** איסור **דם** — באמת **אינו לוקה**.

ג **אמר רב: דם דגים שכינסו** (שאסף אותו) בכלי — **אסור** באכילה, משום מראית עין, שנראה כאוכל דם בהמה או עוף. **מיתיבי** [מקשים על כך] ממה ששנינו בהמשך הברייתא שאנו עוסקים בה: **דם דגים, דם חגבים — מותר**, ומשמע — **אפילו לכתחלה!** ומשיבים: בברייתא **ההיא** מדובר **בשלא כינסו, כי קא אמר** [כאשר אומר] **רב** שאסור — הרי זה **בשכינסו**. ושואלים: **דכוותה גבי** [כיוצא בה צריך אתה לפרש אצל] דם **מהלכי שתים** (אדם) ששנינו בברייתא זו שאסור, שמדובר גם **בשלא כינסו**, ואולם במקרה זה **מי** [האם] הוא **אסור? והא תניא** [והרי שנויה ברייתא]: **דם שעל גבי ככר** שהיה בפיו — **גוררו** את הדם **ואוכלו** את הככר, אבל דם **של בין השינים — מוצצו ובולעו ואינו חושש! אלא** ברייתא זו עוסקת גם בדם שכינסו, ויש לתרץ באופן אחר: **כי תניא ההיא מתניתא** [כאשר שנויה אותה ברייתא] שדם דגים מותר לכתחילה (ואפילו בשכינסו), הרי זה במקרה **דאית ביה** [שיש בו] **קשקשים**, שניכר שהוא דם דגים, **כי קאמר** [כאשר אומר] **רב שאסור** כשכינסו — מדובר **דלית ביה** [שאין בו] **קשקשים**, ולא ניכר שהוא דם דגים.

ד **אמר רב ששת: דם מהלכי שתים** (בני אדם) — **אפילו מצות פרוש אין בו** כלומר, אין מצוה אפילו לפרוש ממנו לכתחילה, שאין בו איסור כלל. **מיתיבי** [מקשים על כך] ממה ששנינו בברייתא: **דם הטחול, דם הלב, דם הכליות, דם אברים — הרי אלו בלא תעשה. דם מהלכי שתים, דם שרצים ורמשים — אסור ואין חייב עליו**, משמע שעל כל פנים יש בו איסור! ומשיבים: **כי תניא** [כאשר שנויה בברייתא] **אסור** — הרי זה במקרה

מסורת הש"ס

ה. כריתות כב,א. תוספתא כריתות פ"ב יח.

ו. ילקו"ש תורה תקה (כל הענין בקיצור). וראה ילקו"ש תורה תקד.

ז. תוספתא כריתות פ"ב יח. תו"כ ויקרא ג, יז. ילקו"ש תורה תקה.

ח. כתובות ס,א. כריתות כב,א. ילקו"ש תורה תקה.

ט. כתובות שם. כריתות שם. ילקו"ש תורה שם. שם תקלו.

◆

גרסות

אלאו מחייב בכתי"מ ועוד ובש"מ ובב"ח: **אבל לאו מיחייב.**

אמר רבי זירא בכתה"י ובש"מ: **אלא אמר רבי זירא.**

עיונים

דכוותה גבי מהלכי שתים בשלא כינסו מי אסור והא תניא דם שעל גבי ככר וכו' לכאורה, יש מברייתא זו ראיה לצד ההפוך, שהרי דם זה שעל הכיכר אינו כנוס ומכל מקום אסור, שצריך לגוררו! ורש"י הסביר כי מה שגוררו אינו משום איסור שיש בדם, אלא משום מצוה לפרוש מן הדם (כדברי רב ששת להלן). ובעלי התוס' תמהו על הבחנה זו, שהרי גם מצוה כזו משמעה איסור. ועוד הקשו: מה ראיה יש מן המקרה השני, שהרי הדם שבין השיניים לא פרש ממקומו, אבל אם היה פורש ממקומו — אסור היה באכילה, גם אם אינו כנוס! והסבירו את הראיה באופן אחר, שאם הברייתא אכן עוסקת באופנים שיש בהם היתר, וכגון בדגים במקרה שהדם אינו כנוס, צריך היה להשמיע גם צד היתר שיש בדם מהלכי שתים, וכגון דם שבין השיניים. אלא מתוך שלא הזכיר צד ההיתר שיש בדם האדם — גם בדם דגים אין מדובר בצד מיוחד של היתר, אלא בכל אופן הוא מותר, גם כשהוא כנוס.

מוצצו ובולעו ואינו חושש בטעם הדבר כתב רש"י — מפני שאין מי שרואה אותו. וכבר תמהו אחרונים: והלוא כלל בידינו, שכל שנאסר משום מראית העין גם בחדרי חדרים אסור (שבת סד,ב)! ויש שהסבירו כי כלל זה אמור דווקא בדבר שמדין תורה, אבל דם אדם שאינו אסור אלא מדרבנן — אינו בכלל זה (תוס' כתובות ס,א). ויש שהסביר כי כאן, גם אם היו רואים אותו אין בכך חשש, שהרי אין מי שיאמר על דם כזה שהוא דם בהמה או עוף (באר שבע). וסברה מעין זו נמצאת בתוס' כאן לגבי דם המנטף מן האצבע, ויש שהתירו משום כך למוהל לבלוע את דם המציצה (הפלאה כתובות ס,א, נחל אשכול ח"ג סי' כה אות יט).

אורח ההלכה

דם מהלכי שתים דם האדם אסור מדברי סופרים, ומכים עליו מכת מרדות. והוא כשפירש, ולכן אם נשך בפת ומצא עליה דם — צריך לגרד את הדם ואחר כך אוכל, אבל דם שבין השינים — בולעו ואינו נמנע. כברייתא וכדברי רב ששת. (רמב"ם שם פ"ו ה"ב. שו"ע יו"ד סו, י).

דם דגים שכינסו... דאית ביה קשקשים לפי הרמב"ם דם דגים וחגבים טהורים מותר לאוכלו, ואפילו כנסו בכלי ושתהו. אבל הראב"ד ושאר פוסקים כתבו על פי דברי רב, כי אם קיבצו בכלי — אסור משום מראית עין. לפיכך, אם ניכר שהוא מדגים, כגון שיש בו קשקשים — מותר. כרב וכמסקנת הסוגיה. (רמב"ם שם ה"א. שו"ע יו"ד סו, ט).